

Az egyházjog és a világi jog viszonya

Schanda Balázs

Összefoglalás. Az állam és a vallási közösségek elválasztott működése mellett is számos gyakorlati kérdésben az egyházjog és az állami jog tudomást vesz egymásról, esetenként figyelembe veszik egymás szabályait, sőt vannak példák arra is, hogy recepció által az egyházjog állami jogot, az állami jog pedig egyházjogot fogad be. Ezen esetek a jogtechnikai érdekességen túl elvi kérdéseket is felvetnek. A tanulmány a katolikus egyház univerzális belső jogrendszere és elsősorban a magyarországi szabályozás viszonyát tárgyalja.

Kulcsszavak: kánonjog, recepció, állam és egyház viszonya

Abstract. The relation of ecclesiastical law and state law

Even under the terms of separation of Church and State, ecclesiastical law and state law take notice of each other in numerous practical questions; from time to time they take account of each other's rules; what is more, there are examples for ecclesiastical law admitting state law and state law admitting ecclesiastical law through reception. In addition to interesting aspects of legal techniques, these cases raise theoretical questions as well. The study treats the universal internal legal system of the Catholic Church and primarily focuses on the relation of regulations in Hungary.

Keywords: canon law; reception; relation between Church and State

A katolikus egyház belső jogrendszere, a kánonjog mögött teológiai elvek állnak: ahogy korábban az egyházi közjog (ius publicum ecclesiasticum) megfogalmazta, a Jézus Krisztus által alapított egyház – Alapítója akaratából – rendelkezik mindazokkal a jogokkal és hatáskörökkel, melyek küldetésének teljesítéséhez szükségesek. Rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, melyek egy szuverén társaság léteéhez szükségesek, az államhoz hasonlóan saját rendjében betöltött javát mint végcélt birtokolja, és birtokol minden eszközt annak követésére, azaz saját maga számára elegendő és független, és így teljes önállósággal rendelkezik.¹ Az egyház tehát szuverén, mivel hatalma isteni jogon független minden emberi hatalomtól, és önmaga rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, melyek sajátos céljának eléréséhez szükségesek. Ilyenformán az egyház sajátos céljának megfelelően

---

1 Ottaviani 1957–1960. 53.

törvényeket alkothat, minden más hatalomtól függetlenül kormányozhatja magát, bíraskodhat azokban az ügyekben, melyre rendeltetéséből fakadóan joghatóságát megállapítja, sajátos önálló büntető hatalmat gyakorolhat, joga van a működéséhez szükséges anyagi javak tulajdonához, joga van arra, hogy meggyőződését oktatás által is közvetítse, és bizonyos vonatkozásban a házasságjog rendezéséhez is. Mivel e kérdéseket a modern állam szabályozási körébe vonta, felmerül a kérdés, hogy az egyházi jog és az állami jog miként viszonyul egymáshoz. Mivel más felekezetek jellemzően az egyházi autonómia igényére alapozzák szabad működésük jogát, jelen tanulmány elsősorban a világszerte azonos jogot alkalmazó katolikus egyház és az állami jog viszonyára összpontosít.

1. A kánoni jog önállóságának kérdése

A II. vatikáni zsinat – amellett, hogy az egyház titkát sok szempontból, gazdagon kibontotta – fenntartotta a *societas perfecta* tanban megfogalmazott alapvető igényeket, anélkül azonban, hogy magát a tökéletes társaság fogalmát kifejezetten használná. A *társaság* fogalmát azonban változatlanul hangsúlyosan alkalmazza az egyházra (LG 8, 20, PO 2) – és e megfogalmazást a zsinat utáni kodifikáció is átvette: „Ez az egyház ebben a világban mint alkotmányos és rendezett társaság a katolikus egyházban áll fenn, vagyis a Péter utóda meg a vele közösségben lévő püspökök által kormányzott egyházban.”² Az egyház változatlanul tanítja a *societas perfecta* tanban megfogalmazott legfontosabb követelményt, mely szerint az egyház rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, melyek céljának eléréséhez szükségesek (LG 11–12, UR 3). Az egyház fenntartotta azt az igényt is, hogy ne olvadjon föl az államban, azaz hogy küldetését állami közbeavatkozás nélkül végezhesse (DH 1, GS 76), és külön jelzi, hogy elutasítja az állami oktatási monopóliumot (GEM 6).

A vélemények megoszlanak arról, hogy a „tökéletes társaság” fogalma a II. vatikáni zsinat egyházképének megfelel-e. Míg egyes mértékadó szerzők azon az állásponton vannak, hogy a zsinat a fogalmat elvetette,³ mások ragaszkodnak hozzá.⁴ Tény, hogy a zsinati dokumentumok kifejezetten nem használják a fogalmat, azonban az is tény, hogy azokat az igényeket, melyeket az egyház függetlenségével és önállóságával kapcsolatban a *ius publicum ecclesiasticum* kidolgozott és az egyház tanítóhivatala a 19. század második felében magáévá tett, a II. vatikáni zsinat változatlan terjedelemben fenntartotta. Ugyanakkor a *ius publicum ecclesiasticum* több lényeges elemét a zsinat elvetette. Így alapvető újdonságot jelentett a vallásszabadság elismerése, ami az emberi személy méltóságát új megköze-

2 LG 8,3; CIC 204. kán. 2. §; CCEO 7. kán. 2. §.

3 Például Minnerath 1982. 202.

4 Például Listl 1989. 1022; Spinelli 1979. 202.

lítésbe helyezte, és egyben új alapokat teremtett kifelé az egyház önállóság iránti igényének megalapozásához.

A Dignitatis humanae kezdetű, vallásszabadságról szóló ünnepélyes nyilatkozat a személy méltóságából indul ki, szemben a *ius publicum ecclesiasticum* hagyományos kérdésfeltevésével, melynek fő kérdése az intézmények egymáshoz való viszonyát tárgyalja; természetesen a nyilatkozat nem áll meg az egyén szintjén, hanem a vallási közösségek jogait is felöleli. A vallásszabadság nem azonos az egyház szabadságával (DH 4, 13): az egyház szabadsága (*libertas Ecclesiae*) nem csupán a vallásszabadságból következik, hanem önmagában létéből fakad.⁵

Az egyház szuverenitásigényét az Egyházi Törvénykönyv (CIC) egyes kánonjai szemléletesen kifejezésre juttatják. Ezek közül egyes kánonok kifejezetten pozitív elismerést igényelnek azon szuverén jogrendszerek részéről, melyek a hatalmat gyakorolják azon területen, melyen az egyház létezik. Így az egyház jogi személyisége, vagyonszerzési képessége, iskola-fenntartási joga ilyen elismerést igénylő igény megfogalmazása. Más kánonok nem igényelnek pozitív elismerést, hanem pusztán azt, hogy az államhatalom ne avatkozzon be az egyház belügyeibe. Ilyen deklarációk a kormányzati és az egyházi bíraskodási hatalom kizárólagosan egyházi joghatóságát kimondó, az egyházi büntetőjog és házasságjog tényét rögzítő kánonok. Míg az előbbi kategóriában pozitív elismerésre van szükség – pl. a jogi személyiség elismerése általában feltétele annak, hogy valamilyen szervezet saját nevében (államilag elismert módon) tulajdont szerezzen –, a második kategóriában a két jogrendszer létezhet egymás mellett, egymást ignorálva is. Így például sok országban az egyházi házasságnak nincsenek polgári joghatásai (hacsak nem a világi jog saját döntése alapján, így pl. élettársi viszony bizonyítéka lehet), úgy a világi házasságjognak sincsenek egyházjogi következményei (hacsak az egyházjog szuverén módon nem fűz hozzá jogkövetkezményt, így pl. a házasság gyökeres orvoslása, illetve nem katolikusok házassága esetén, vagy például a klerikusokra vonatkozó büntető tényállások között) – természetesen az egyik fél a másikkal kötött megállapodás alapján, vagy akár anélkül is, fűzhet jogkövetkezményt a másik jogrendszer alapján létrejövő jogi tényekhez. A pápa követküldési joga a részegyházakhoz az első, míg az államokhoz és a nemzetközi szervezetekhez a második kategóriába tartozik.

A teljesség igénye nélkül az egyház szuverenitását, illetve a szuverenitás iránti igényét fejezik ki a következő kánonok:

– CIC 3. kán., CCEO 4. kán. – a konkordátumok, megállapodások érvénye érintetlen.

– CIC 113. kán. 1. § – az egyház és az Apostoli Szentszék isteni rendelésből erkölcsi személy.

– CIC 129. kán. 1. §, CCEO 979. kán. – az egyház isteni jogon igényt tart a kormányzati hatalomra, arra, hogy ügyeit önállóan szabályozza és rendezze; a

⁵ Spinelli 1979. 194.

kormányzati hatalom törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalomra oszlik (CIC 135. kán. 1. §).

– CIC 157. kán. – a megyéspüspök joga az egyházmegyében lévő egyházi hivatalok betöltése.

– CIC 232. kán., CCEO 328. kán. – az egyház kizárólagos joga a szolgálattevők képzése.

– CIC 331. kán., CCEO 43. kán. – a pápai hatalom az egyházban teljes, közvetlen és egyetemes.

– CIC 362. kán. – a pápának született és szuverén joga van követek küldésére, mind a részegyházakhoz, mind az államokhoz.

– CIC 377. kán. 1. § – a pápa kizárólagos joga a püspökök kinevezése; CCEO 181. kán. 2.; a választott keleti hierarchák választáshoz való előzetes hozzájárulás, a választása és a megerősítés szintén kizárólag egyházi fórumok illetékessége; ld. CCEO 63. kán., CCEO 181. kán. 1. § – 189. kán.

– CIC 747. kán. 1–2. §, CCEO 595. kán. 1–2. § – az egyház eredendő joga az evangélium hirdetése, erkölcsi elvek és ítélet mondása bármely társadalmi-emberi dolgról.

– CIC 800. kán., CCEO 631. kán. 2. § – az egyház joga az oktatás, elutasítja az állami iskolamonopóliumot; a vallási oktatás egyházi irányítás alatt áll (CIC 804., 805. kán., CCEO 633. kán. 1.§, 636. kán.); a felsőoktatási intézményeken teológiai tárgyak oktatásához egyházi megbízás szükséges (CIC 812. kán., CCEO 644. kán.).

– CIC 817. kán. – csak az Apostoli Szentszék által alapított vagy jóváhagyott egyetemek és fakultások adhatnak olyan akadémiai fokozatokat, amelyek az egyházban kánonjogi hatással rendelkeznek.

– CIC 822. kán. 1. § – az egyház pásztorai az egyház sajátos jogával élve törekedjenek a tömegtájékoztatási eszközök alkalmazására.

– CIC 1059. kán., CCEO 780. kán. 1. § – a katolikusok házasságát a kánonjog (is) szabályozza.

– CIC 1254. kán., CCEO 1007. kán. – az egyháznak a világi hatalomtól független született joga anyagi javak szerzése, birtoklása, igazgatása, elidegenítése.

– CIC 1260. kán., CCEO 1011. kán. – az egyháznak született joga van hozzájárulás szedésére a krisztushívóktól.

– CIC 1311. kán. – az egyház született joga a büntető hatalom gyakorolása.

– CIC 1401. kán. – az egyháznak saját és kizárólagos joga az ítélkezés lelki ügyekben, egyházi törvények megsértése ügyében; csak ő szabhat ki egyházi büntetést (egyházi ügyekben az egyház joghatósága kizárólagos).

Hangsúlyozandó, hogy a szuverenitás igénye független attól, hogy azt a világ (más szuverén hatalmak) elismerik-e. A szuverenitás fogalmából következően az egyház maga határozza meg azt, hogy melyek azok a kérdéskörök, melyeket saját jogrendjének szabályozási körébe von (kompetencia-kompetencia). A teológiailag

kijelölt határok között ebben praktikus megfontolások is vezethetik (esetleg éppen az, hogy világi jogrendszerek mennyiben nyitottak a szuverenitásigény egy-egy megnyilvánulásának elismerésére). A vallásszabadság része a katolikus egyház szabad és független működése. Ennek biztosításához az államoknak egyszerre van tevési és tartózkodási kötelezettségük: biztosítaniuk kell a működéshez szükséges jogi feltételeket és tartózkodniuk kell az egyház önállóságának megsértésétől. E minimális követelményeken túl az állam természetesen megnyithat további területeket az együttműködés előtt: pl. a házasságjog vagy az oktatásügy területén.

2. Világi jog az egyházjogban

Az Egyházi Törvénykönyv számos helyen utal a világi jogra (*ius civile*). A 22. kán. általános szabálya alapján „*azokat a világi törvényeket, amelyekre az egyházi jog utal, a kánonjogban eredeti hatásaikkal kell megtartani, amennyiben az isteni joggal nem ellentétesek, és a kánoni jog másként nem rendelkezik.*” Vitatott, hogy az utalás recepciót jelent-e:⁶ a Törvényhozó utalást („*quas ius Ecclesiae remittit*”) említ, ami nem feltétlenül fejez ki recepciót (ez esetben a megfogalmazás „*quas ius Ecclesiae recepit*” lehetett volna⁷).

Tartalmilag áttekintve találunk olyan utalásokat, melyek egyszerűen *elhatárolják* az egyházi és a világi joghatóságot. Az utalások egy része valóban *recipíálja* a világi jog (illetve a nemzetközi jog) bizonyos szabályait, azaz a világi jogban szabályozott joghatásokat a kánoni jog átveszi (ezzel bizonyos értelemben kanonizálja őket: kánonjogilag kötelező normákká válnak). Természetesen ezekben az esetekben sem csorbulhat az isteni jog, és a kánoni jog maga is megállapíthat kivételeket. Más utalások nem receptív, hanem inkább *ajánló* jellegűek: be nem tartásuk az adott jogcselekmény kánonjogi érvényességét nem érinti. Vannak továbbá olyan kánonok is, melyek egyszerűen csak *utalnak* a világi jogra. Ezen elhatárolások természetesen elméleti kategóriák, azaz előfordulhat, hogy egy adott összefüggésben egy kánon kanonizálja a világi jogot, míg más összefüggésben esetleg csak azt írja elő, hogy az egyházi hatóság legyen tekintettel a világi jogra. A világi jogra történő utalások zöme vagyoni jogi, illetve családjogi kérdéseket tárgyal, továbbá jogi formalitásokkal kapcsolatos.

Kompetenciaelhatárolást, egy adott kérdéskör az egyházi és a világi szabályozásának tárgya szerinti elhatároló utalást találunk a következő kánonokban a házasság tisztán polgári hatásait illetően: ezek vonatkozásában az egyház elismeri az állami joghatóságot a szabályozásra (1059. kán.; 1672. kán.; 1692. kán. 2–3. §§).

Receptív, azaz a világi (illetve nemzetközi) jog bizonyos szabályainak a világi jogban szabályozott joghatásokkal együtt való átvételét tartalmazzák az alábbi

6 Vö. Erdő 1995. 77.

7 Göbel 1993. 184–185.

kánonok. Ezek a recepció által kanonizálják, azaz kánonjoggá teszik a világi jog egyes szabályait. Így a gyámág (98. kán. 2. §), az örökbefogadás (110. kán.) vagy a nagykorúság (105. kán. 1. §) tekintetében az egyház nem alkot önálló szabályokat, hanem recipiálja az állami jogot. Ehhez hasonlóan az elévülés, illetve az elbirtoklás elismeréséről (197. kán.) vagy az okiratok polgári hitelességéről (1105. kán. 2. §, 1540. kán. 2. §) rendelkező kánonok is recepciót alkalmaznak. További, a világi jog recepciójára utaló kánonok: 1259. kán. (anyagi javak szerezhetők a tételes jog alapján), 1290. kán. (a szerződésekkel kapcsolatban), 1296. kán. (az elidegenítés világi jog szerint érvényes formájáról), 1500. kán. (a birtokkeresetről), 1558. kán. 2. § (az állami jog szerint kedvezményezettek elismeréséről), 1714. és 1716. kán. (a peregyezség, választottbírótság szabályai).

Egyes kánonok ajánló jellegűek. A világi jog figyelembevételének elmaradása a kánonjogi jogcselekmények kánonjogi érvényességét nem érinti. Így a CIC előírja az egyházi intézmények világi alkalmazottainak tisztos díjazását (231. kán. 2. §), az örökbefogadottak anyakönyvezésénél a világi jog figyelembevételét (877. kán. 3. §), vagy azt, hogy a megszentelt élet intézményeinek tagjai vagyonukról a világi jog szerint is érvényes formában mondjanak le (668. § kán. 4. §). További, ajánló jellegű utalások a világi jogra: 362. kán. (a római pápa követküldési jogáról), 365. kán. 1. § (a pápai követek feladatairól), 1062. kán. 1. § (az eljegyzés joghatásairól), 1072. kán. (a házasságkötési életkoráról), 1274. kán. 5. § (a javakat kezelő intézmények jogi formáiról), 1284. kán. 2. § 2–3. (a vagyonkezelő kötelessége a világi jog megtartása), 1286. kán. 1. (a vagyonkezelő kötelességeiről), 1293. kán. 2. § (óvintézkedések károsodás megelőzésére), 1299. kán. 2. § (a végintézkedések világi jogi szerinti formaságairól).

Ismét más kánonokban a világi jog említése egyszerűen utaló jellegű, anélkül, hogy a kánonjog a világi jogot recipiálná vagy figyelembevételét ajánlaná. Így klerikusok és szerzetesek polgári házasságkötése – vagy akár ennek kísérlete kánoni jogkövetkezményekkel jár (194. kán. 1. § 3., 694. kán. 1. § 2., 1042. kán. 3., 1394. kán.), vagy a 492. kán. 1. § utal arra, hogy a gazdasági tanács tagjai legyenek jártasak a világi jogban, a 799. kán. pedig az iskolai nevelés kívánatos jellegére tartalmaz utalást.

A fenti példák szemléltetik, hogy az univerzálisan érvényesülő, szuverén jogalkotó által alkotott kánonjog gyakorlati okokból is tudomást vesz a világi államok jogáról, melyekben a katolikus egyház működik. Az egyházjog zártságát ezek az utalások nem csorbítják: egyrészt az egyházi jogalkotó saját döntése alapján születtek, másrészt maga a 22. kánon jelzi, hogy az egyház fenntartotta magának a jogot, hogy a világi jog befogadását akár az isteni jogra, akár ellentétes kánoni jogra hivatkozva elutasítsa.

3. Egyházjog a világi jogban

A világi jogrendszer legkülönbözőbb területein vannak olyan vallási közösségeket érintő kérdések, melyekre kiterjed az állam szabályozási igénye, azonban az állam – éppen a vallási közösségek önrendelkezési jogát tiszteletben tartandó – a tartalmi szabályozástól tartózkodik. Így az állami jog bizonyos kérdésekben utal az egyházak, felekezetek, vallási közösségek saját jogára, belső szabályaira, egyes meghatározott kérdésekben a belső egyházi normák alkalmazását írja elő saját szervei számára. Elismerve az egyházi szabályokat, a világi jogalkalmazó is kerülhet olyan helyzetbe, hogy egyházi jogot kell alkalmaznia, adott esetben az egyházi norma belső, egyházi értelmezésére, az egyházi joggyakorlatra is figyelemmel kell lennie. Ezen esetben tehát nem adhat saját értelmezést az egyházjognak, hanem az egyházi bíróságok és az egyházi közigazgatás jogértelmezésére van utalva. Ennek során gyakorlati nehézségeket okozhat az, hogy az állami és az egyházi jogrendszer terminológiája nem azonos, azaz az állam semleges jogi meghatározásokkal közelíti meg az egyház belső valóságát, melyekkel esetenként csak nehezen hozható összhangba.

Az állam és az egyház elválasztott működésének alkotmányi tétele tehát kizárja azt, hogy a hívő és az egyház közötti viszonyban az állami jog – és végső soron az állami kényszer – szerepet kapjon. Ugyanakkor ez az elv nem zárja ki azt, hogy egyházi jogi személyek között vagy egyházi jogi személyek és magánszemélyek között olyan kettős természetű jogviszony jöjjön létre, melynek bizonyos kérdéseit a belső, egyházi jog szabályozza és így végrehajtásukban egyik vonatkozásban a közhatalom nem vehet részt, míg más vonatkozásokban az állami jog érvényesüljön, a vonatkozó jogorvoslati rendelkezésekkel. Az egyházjogi jogviszony tisztán a belső egyházi útra tartozik, míg a vele párhuzamosan esetleg létrejövő munkajogi vagy polgári jogi jogviszony állami bíróság elé kerülhet. A „joghatóságok” elhatárolása a bíróság vagy az eljáró hatóság feladata, mely csak az adott ügy ismeretében tehető meg. Míg az állam „joghatóságába” tartozó kérdések tekintetében az Alkotmány – és így a pártatlan, igazságos és nyilvános bírósági eljáráshoz való jog – érvényesül, addig ugyanezen ügy belső, egyházi vonatkozásai tekintetében az Alkotmány csak akkor jogforrás, ha ezt maga az egyház azzá teszi, és az is egyházi belügy, hogy egy egyház milyen rendelkezések alapján, milyen eljárásban hoz döntéseket. A semleges államnak csak annak lehetőségét kell biztosítania, hogy bárki következmények nélkül elhagyhassa egyházát, azaz az egyházi szervek eljárásában csak olyan személyek vesznek részt, akik ezt önkéntesen teszik. A „negatív joghatósági összeütközés” nem kizárt: ha egy ügy belső, egyházjogi vonatkozásainak rendezését az egyház nem végzi el, esetleg kifejezetten állami bíróságok elé utalja, ez az „áttétel” az állami bíróságokat nem kötelezi, és az állami bíróság egyáltalán nem járhat el a tisztán belső jogviszonyokra épülő kérdésekben. Az állami szerveknek maguknak kell eldönteniük, hogy egy adott jogviszonyból származó adott kérdés az állami hatóság vagy bíróság hatáskörébe tartozik-e. Nem

foglalhatnak viszont állást abban a kérdésben, hogy az adott kérdés mely egyház milyen szervének milyen eljárása alá tartozik, azaz nem bocsátkozhatnak belső egyházi jogi szabályok értelmezésébe vagy alkalmazásába. A belső egyházi jog figyelmén kívül hagyásával kell kialakítaniuk álláspontjukat arról, hogy létrejött-e a felek között az állami jog szempontjából értékelhető jogviszony vagy kárigény, és ezek nyomán milyen eljárás folytatható le. Belső egyházi jogot (egyházi törvényt, szabályzatot) állami szervek ilyenként csak akkor alkalmazhatnak, ha jogszabály ezt kifejezetten előírja: ezekben az esetekben az egyházi rendelkezések az illető egyház által adott értelmezés szerint alkalmazandóak.

A különvált működés a gyakorlat számos pontján felveti az állami jog és a belső egyházi jog viszonyának kérdését. Előfordulhatnak olyan esetek, amikor egy-egy életviszonyt az állami jog és az egyházi jog is szabályoz: ilyenkor felmerül a kérdés, hogy meddig terjeszkedhet az állami jogalkotás és az ehhez kapcsolódó jogalkalmazás, illetve milyen körben ismeri el az állam az egyház önkormányzatát. Ahogy azt az Alkotmánybíróság az 1990. évi IV. törvény 15. §-ának („Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható.”) alkalmazásával kapcsolatban megállapította: alkotmányos követelmény, hogy „egyház és egyházzal jogviszonyban álló személyek közötti, állami jogszabályokon alapuló jogviszonyokból eredő jogvitákat állami bíróságok érdemben elbírálják”.⁸ Az új törvény arra törekedett, hogy ezt a kérdést egyértelműen rendezze: „Az egyház hitelvei, belső törvénye, szervezeti és működési szabályzata vagy azoknak megfelelő más szabályzata (a továbbiakban együtt: belső egyházi szabály) alapján hozott határozat érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, azt az állami hatóságok nem vizsgálhatják. Az egyház belső egyházi szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre.”⁹

Az egyház és tagjai közötti belső, egyházi jogviszonyt szabályozó egyházi normák betartását az egyház, illetve erre feljogosított szerve – az egyház által megszabott eljárás keretében – „kényszerítheti” ki. Egyház és az egyház tagja között létrejöhet egyházi jogviszony, melyet a belső, egyházi normarendszer szabályoz, és így annak végrehajtásában a közhatalom nem vehet részt. Keletkezhet azonban közöttük állami jogszabályok által meghatározott jogviszony is, melyben az állami jog érvényesül, a vonatkozó jogorvoslati rendelkezésekkel. Az állami jogszabályokon alapuló jogviszonyokból eredő jogok és kötelezettségek állami kényszer segítségével érvényesíthetőek. Ennek egyszerű példája az, amikor az egyházi jogi személy polgári jogi szerződést köt: egy vállalkozási szerződésből, megbízási szerződésből vagy adásvételből származó jogvita nyilvánvalóan ugyanúgy kerülhet bíróságra, mint bármely más természetes vagy jogi személy által kötött szerződés.

8 32/2003. (VI. 4.) AB határozat.

9 2011. évi CCVI. 10. § (3).

A tetőfedő és az egyházközség között a templomtető kijavítására kötött vállalkozási szerződés tisztán állami jog alapján jön létre és ekként magától értetődően peresíthető: a tetőfedő felekezeti hovatartozásának a jogviszonyra nincs kihatása. A magánjogi viszonyokban – amennyiben ezt törvény nem zárja ki – a felek autonómiája kiterjed arra is, hogy a jogorvoslathoz való jogot kizárják.¹⁰ Az állam és az egyház különvált működésének alaptörvényi tétele kizárja azt, hogy a hívő és az egyház közötti viszonyban az állami jog – és végső soron az *állami kényszer* – szerepet kapjon. Ugyanakkor ez az elv nem zárja ki azt, hogy egyházi jogi személyek között, vagy egyházi jogi személyek és magánszemélyek között olyan kettős természetű jogviszony jöjjön létre, melynek bizonyos kérdéseit a belső, egyházi jog szabályozza, és így végrehajtásukban egyik vonatkozásban a közhatalom nem vehet részt, míg más vonatkozásokban az állami jog érvényesüljön, a vonatkozó jogorvoslati rendelkezésekkel. Az egyházjogi jogviszony tisztán a belső egyházi útra tartozik, míg a vele párhuzamosan esetleg létrejövő munkajogi vagy polgári jogi jogviszony állami bíróság elé kerülhet. A semleges államnak csak annak lehetőségét kell biztosítania, hogy bárki következmények nélkül elhagyhassa egyházát, azaz az egyházi szervek eljárásában csak olyan személyek vesznek részt, akik ezt önkéntesen teszik. Az állami szerveknek maguknak kell eldönteniük, hogy egy adott jogviszonyból származó adott kérdés az állami hatóság vagy bíróság hatáskörébe tartozik-e. Nem foglalhatnak viszont állást abban a kérdésben, hogy az adott kérdés mely egyház milyen szervének milyen eljárása alá tartozik, azaz nem bocsátkozhatnak belső egyházjogi szabályok értelmezésébe vagy alkalmazásába. A belső egyházjog figyelmen kívül hagyásával kell kialakítaniuk álláspontjukat arról, hogy létrejött-e a felek között az állami jog szempontjából értékelhető jogviszony vagy kárigény, és ezek nyomán milyen eljárás folytatható le. Belső egyházi jogot (egyházi törvényt, szabályzatot) állami szervek ilyenként csak akkor alkalmazhatnak, ha jogszabály ezt kifejezetten előírja: ezekben az esetekben az egyházi rendelkezések az illető egyház által adott értelmezés szerint alkalmazandóak.

Az egyházi jog állami alkalmazásának legfontosabb példája, hogy az állam *jogi személyként* ismeri el a belső egyházi jogi személyeket: „Az egyház belső egyházi szabálya szerint jogi személyiséggel rendelkező egysége vagy szervezete jogi személy.”¹¹ E szabály alapján élveznek jogi személyiséget Magyarországon például az egyházmegyék és a plébániák: ezeket tehát maga az egyházjog ruhazza föl jogi személyiséggel, amit a magyar állami jog elismer.

Az adójogban alakult ki az „*egyházi személy*” kifejezés.¹² Az új törvény kifejezetten tartalmazza már ezt a kategóriát, és az egyház belső egyházi szabályaira

10 1282/B/1993. AB határozat, ABH 1994. 675, 678.

11 2011. évi CCVI. tv. 11. § (1)

12 Lásd a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (Szja tv.) 3. § 40. pontja szerint a törvény alkalmazásában „egyházi személy az, akit az egyház belső törvényeiben és szabályzataiban annak minősít”.

bízza azon egyházi szolgálatban álló személyek körének meghatározását, akiket az egyház egyházi személynek tekint.¹³ Szolgálatukat az egyházi személyek (így a klerikusok) általában nem munkaviszony, hanem egyházi szolgálati viszony keretében látják el, azonban a törvény nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy egyházi személy egyházával munkaviszonyt vagy más jogviszonyt (pl. megbízási szerződést) hozzon létre. Nem tartoznak ebbe a körbe az egyházi jogi személyek világi alkalmazottai, például egy katolikus iskola tanárai.

A belső egyházi jog és az állami jog találkozásának tanulságos esete volt a kárpótlási jog, mely „házassági tilalom alá eső egyházi személy” után járó kárpótlás jogosultjává azt az egyházmegyét tette, „ahol a sérelmet elszenvedő szolgálatot teljesített”.¹⁴ A „házassági tilalom” fogalma alá tartozik mind az ünnepélyes, mind az egyszerű örök fogadalom és a világi klerikusok celibátusa is. Az Alkotmánybíróság ún. hetedik kárpótlási határozatában e törvényi rendelkezés alkotmányosságát is vizsgálta. Az indítványozó szerint ez a rendelkezés az állam és az egyház elválasztásának alkotmányos elvébe ütközik, egyúttal diszkriminatív a nem katolikus egyházakkal, illetőleg a celibátusra nem kötelezett egyházi személyekkel szemben. Hivatkozik az indítvány arra is, hogy kánonjogi tilalomra – adott esetben a házasság kánonjogi akadályára – az állami jog nem lehet tekintettel. Az indítványt az Alkotmánybíróság elutasította. Az indoklás kiemeli, hogy „a házassági tilalom alatt álló egyházi személy életétől való megfosztása esetén rendesen hiányzik az a személyi kör (házastárs, gyermek), amely más sérelmet szenvedettek halála esetén megvan. A törvényhozó az egyházmegyét itt – egy jogi fikció alkalmazásával – mintegy hozzátartozónak tekinti, és a kárpótlás indoka ez, nem pedig az, hogy egyházi jogi személyt is kárpótlásban akar részesíteni. Ebben a konstrukcióban az egyenlő elbánás alapja éppen az, hogy a törvény a büntetőeljárás során jogtalanul megölt egyházi személy után is meghatároz kárpótlásra jogosultat, aki után – mert egyházi fogadalma miatt házastárs és leszármazó hiányában halt meg – egyébként nem lenne”. A törvény tehát nem mint a jogi személyek egy preferált csoportjának juttat kárpótlást az egyházmegyének, hanem úgy tekinti, mint a jogtalanul megölt hozzátartozója helyébe lépő jogosultat. A rendelkezés nem sérti az állam és az egyház elválasztását kimondó alkotmányi rendelkezést sem: „az állam éppen azzal ismeri el az egyházak különállását, hogy sajátosságait – ahol ez szükséges – a jogi szabályozás során is figyelembe veszi és szabadságukat garantálja”.¹⁵

Bár a munkaszüneti napok törvényi meghatározása „nem azok vallási tartalmának szól, hanem a társadalom elvárásain és gazdaságossági megfontolásokon

13 2011. évi CCVI. tv. 13. §.

14 1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okokból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról, 2. § (4).

15 1/1995. (II. 8.) AB hat., 1995, 31, 57–58.

nyugszik”,¹⁶ azaz az állam – e felfogás szerint – nem egyházi, vallási jellegű igényeket elégít ki a vasárnap védelmével és egyes egyházi ünnepek munkaszüneti nappá nyilvánításával, mégsem állítható, hogy ezek az ünnepek teljesen függetlenedtek volna vallási tartalmuktól. Nyilvánvalóan a változó dátumra eső ünnepnapok, így a húsvéthétfő és a pünkösdhétfő napjának meghatározása igazodik a nyugati kereszténység naptárához.

4. Az egyházi és állami jogrendszer viszonya – a vallásszabadság garanciája

A felhozott példák szemléltetik, hogy előfordul, hogy az állami jog egyházjogot recipiál (miként ennek fordítottja is előfordul). Egyes esetekben csupán célszerűségi szempontok vezetnek a világi jogalkotót, aki nem tudna az összes nyilvántartott vallási közösség sajátosságaira figyelemmel lenni. Más esetekben viszont az állam világi jellege, elválasztás alkotmányi tétele – másfelől az egyházi autonómia mint a vallásszabadság következménye szab határt az állami jognak: ezen esetekben elvi jelentősége van annak, hogy az állami jog az egyházi jogra utal, hiszen ha másként tenne, azzal megsértené az előbb említett elveket. A jogrendszerének zártságát nem sértik a világi jogra utaló, illetve azt recipiáló szabályok, az állam és egyház elválasztott működésének alkotmányi tétele nem csorbul azáltal, hogy a világi törvényhozó az egyházi törvényhozó által alkotott norma érvényesülését rendeli el. Ellenkezőleg: a vallásszabadság biztosítása egyenesen megköveteli e jogtechnikai megoldások alkalmazását. Jelentőségük azonban túlmutat a pusztán technikai érdekességen: e megoldásokban szemléletesen kifejeződik a vallásszabadságot biztosító szekuláris állam és a vallási közösségek viszonyának jellege.

A vallási közösségek önállóságának védelme az Alaptörvény szintjén hangsúlyt kapott. Természetesen tartalmi szempontból nem beszélhetünk újdonságról, hiszen az egyházi önállóságot a korábbi Alkotmány az állam és az egyház elválasztott működésének rögzítésével eddig is védelemben részesítette.¹⁷ Ugyanakkor a vallási közösségek jogállásáról szóló új törvény számos rendelkezése reflektál a joggyakorlatban felmerült kérdésekre, pontosabb szabályokkal véve körül az egyházi autonómiát. Különösen figyelemre méltó a belső egyházjogi és az állami jogszabályok elhatárolása, azaz az elválasztás konkretizálása a konkrét jogviszonyokban: „Az egyházi jogi személy belső egyházi szabályokon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyból eredő jogviták elbírálására az állami szervnek nincs hatásköre.” A rendelkezés nem csak a 32/2003. (VI. 4.) AB határozat által észlelt jogalkalmazói bizonytalanságot rendezzi, de egyértelműen eldönti a belső egyházi

16 10/1993. (II. 27.) AB határozat, ABH 1993, 105, 106.

17 Vö. 4/1993. (II. 12.) AB.

rendelkezések állami bíróság előtti megtámadásával kapcsolatos felvetés¹⁸ sorsát is: erre a jövőben sincs lehetőség.

Irodalom

- ERDŐ P. 1995 *Egyházjog*. Budapest.
- GÖBEL, G. 1993 *Das Verhältnis von Kirche und Staat nach dem Codex Iuris Canonici des Jahres 1983*. Berlin.
- LISTL, J. 1989 Aufgabe und Bedeutung der kanonistischen Teildisziplin des Ius Publicum Ecclesiasticum. Die Lehre der katholischen Kirche zum Verhältnis von Kirche und Staat seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil, in Kirche im freiheitlichen Staat. In: Aymans, W.–Egler, A.–Listl, J. (Hrsg.): *Fides und ius. Festschrift für Georg May zum 65. Geburtstag*. Regensburg.
- MINNERATH, R. 1982 *Le droit de l'Église à la liberté. Du Syllabus à Vatican II*. Paris.
- OTTAVIANI, A. 1957–1960 *Institutiones iuris publici ecclesiastici*. Vaticano.
- SCHANDA B. 2011 Egyházi önállóság és vallásszabadság. Válasz Szathmáry Béla: Az appellatio ab abusu a magyar jogrendszerben c. cikkére. *Magyar Jog* 58/3. 148–151.
- SPINELLI, L. 1979 *Libertas Ecclesiae. Lezioni di Diritto Canonico*. Milano.
- SZATHMÁRY B. 2010 Az appellatio ab abusu a magyar jogrendszerben. *Magyar Jog* 57/7. 416–422.

---

18 Az appellatio ab abusu bevezetését Szathmáry (2010. 416–422). A vitához: Schanda (2011. 148–151).